

UDK 658.01:330.34 (497.5)
Pregledni članak

Dr. Ljiljana Vidučić
Ekonomski fakultet Split
Radovanova 13

ULOGA MALIH I SREDNJIH TVRTKI U GOSPODARSKOM RAZVITKU HRVATSKE

Ubrzanje razvoja, pa ni trajni održivi rast ne mogu se danas zamisliti (bez plaćanja visoke cijene) zanemarivanjem okoliša. Za njegovo očuvanje brigu danas trebaju preuzeti kako država, tako i svi gospodarski subjekti i šira društvena zajednica.

Kako razvoj često nosi sa sobom problem neravnomjernog razvoja, država treba poticati ublažavanje razvojnog gepa poticanjem regionalnih aktivnosti. Ove aktivnosti usmjerene na stvaranje uvjeta za osnivanje i poslovanje malih i srednjih poduzeća u priobalnom području imale bi višestruke pozitivne efekte. Povećanjem zaposlenosti i zadržavanjem stručnih i mladih kadrova smanjile bi se socijalne tenzije na relaciji sjever-jug, potaklo stvaranje ravnotežne mreže gradova, te unaprijedila rentabilnost, dinamičnost i struktura privrede. Poduzeća bi, sa svoje strane, trebala integrirati čimbenik resursa u svoju organizaciju i ponašanje od dna do vrha organizacijske strukture, pri čemu bi šira društvena zajednica imala funkciju nadzora i usmjeravanja u pravcu željenog ponašanja.

UVODNE NAPOMENE

Problemi razvoja podjednako zaokupljaju kako razvijene tako i nerazvijene zemlje. Nerazvijene se nastoje ubrzanim razvojem i makroekonomskom stabilnošću priključiti skupini razvijenih zemalja. Ove, pak, nastoje riješiti problem kako postići održiv rast i stabilnost cijena.

I jedna i druga skupina zemalja došla je do zaključka da se razvoj, barem ne na dugi rok i ne bez visokih troškova, ne može odvijati zanemarivanjem okoliša. Istina, razvijene su zemlje u poziciji da transferiraju na nerazvijene ekološki opasnije procese. Međutim, dostignuti nivo onečišćenja okoliša i njegovi globalni efekti čine ovu mogućnost sve manje isplativom. Da ne govorimo o tome kako na jednom uskom prostoru - kao što je to more i priobalje Mediterana - razvoj na račun okoliša postaje ne samo razvoj na račun budućih generacija već i na račun susjeda.

Razumljivo je onda da zaštita okoliša treba biti inkorporirana u razvojni proces nacionalnog gospodarstva svih mediteranskih zemalja. Samim tim nužnim postaje i integralni pristup planiranju obalnog područja. Ovakvo planiranje treba uključiti:

- lokalnu, regionalnu i nacionalnu razinu planiranja,
- prostor kopna i mora i
- rad različitih stručnjaka (ekonomista, ekologa, sociologa).

Uz to posebno bi se iskoristile prednosti koje proizlaze iz uravnoteženja mreže gradova - razvojem malih i srednjih gradova te uravnoteženjem privredne strukture - razvojem malih i srednjih poduzeća.¹

MANJE I SREDNJE TVRTKE I RAZVOJ “NAKLONJEN” OKOLIŠU

Uloga države te karakter i funkcioniranje sektora privrede, posebno malih i srednjih poduzeća, od ključne su važnosti u postizanju trajnog i održivog

¹Važnost malih i srednjih poduzeća i stvaranje uravnotežene mreže gradova posebno naglašava Plavi plan. Mediteranski akcijski plan, Plavi plan - opći pregled i prijedlozi smjernica za akciju, Centar za regionalne aktivnosti Plavog plana za Mediteran, Sophia Antipolis - Francuska, str. 27, 35 i 60.

rasta kako priobalnih regija, tako i šire unutrašnjosti zemljalja mediteranskog bazena.

Ukoliko zemlja može potaknuti i iskoristiti pozitivne efekte poslovanja malih i srednjih poduzeća, stvaraju se pretpostavke za ubrzaniji i uravnoteženiji gospodarski razvoj.

Utjecaj ovih poduzeća na širi gospodarsko-društveni milje može se promatrati s više gledišta:

- utjecaj na uravnoteženi razvoj industrije,
- utjecaj na stvaranje ravnoteže i diverzificirane privredne strukture,
- utjecaj na razvoj ravnotežne mreže gradova,
- utjecaj na smanjenje socijalnih tenzija i sprečavanja antagonizama "sjever-jug".

Naime, svojom inovativnošću i fleksibilnošću sektor malih i srednjih poduzeća ne javlja se kao izravni konkurent velikih kompanija. Uz postojanje malih pogona i uslužnih jedinica mogu se raspustiti takve organizacijske jedinice unutar velikih kompanija koje su ugrožavale ukupnu rentabilnost poduzeća. Ili se, pak, velike kompanije oslobađaju potrebe da se bave svim i svačim prepuštajući poslove manjeg obujma i niže rentabilnosti manjim tvrtkama. K tome, ove tvrtke mogu funkcionirati kao jezgra budućih velikih kompanija visoke tehnologije, rentabilnosti i inovativnosti stvarajući uvjete za dinamizam nacionalnog gospodarstva.

Osnivanjem i poslovanjem malih i srednjih tvrtki izbjegava se "okoštavanje" privredne strukture radom tromih i nekonkurentnih velikih poduzeća. Poslovanjem malih i srednjih tvrtki tradicionalno se uvode nove tehnologije, znanja i materijali i rješava gotovo u potpunosti problem "novog zapošljavanja" kadrova.²

Male i srednje tvrtke nužan su čimbenik stvaranja uravnotežene mreže gradova i ublažavanja problema koji nužno prate proces urbanizacije. Naime, ubrzana urbanizacija često u zemljama mediteranskog bazena dovodi do stvaranja velikih, prenaseljenih centara s lošim životnim uvjetima stanovništva i opasnim narušavanjem okoliša. Ravnotežna mreža gradova, gdje uz velike, postoje i mali i srednji gradovi doprinos je kako ublažavanju socijalnih i ekoloških problema tako i stvaranju ravnotežnije privredne strukture.

Ubrzanje razvoja često dovodi do problema postojanja razvijenih i nerazvijenih područja (sjever-jug) od čega nisu imune ni najrazvijenije zemlje Mediterana. Ovakav jaz može dovesti do želja za odvajanjem razvijenih regija (primjer pristalica Lige Nord u sjevernoj Italiji) ili pak do netrpeljivosti zaostalih, perifernih regija u odnosu na razvijene. U takvom okružju realno je očekivati narušavanje političke stabilnosti, slabljenje gospodarskih veza na relaciji sjever-jug, pogoršanje vanjskog računa (u odsustvu strože kontrole vanjsko-trgovinskih odnosa) te usporenje razvoja na regionalnoj i nacionalnoj razini.

Naime, pretpostavka razvoja nerazvijenih zemalja je postojanje jednog ili više regionalnih centara ekonomskog potencijala - razvojnih bazena ili centara.³ Iz razvojnih centara vrši se transmisija razvoja u ostala nerazvijena područja. Međutim, pozitivni će razvojni impulsi slabiti i ako se razvojne točke nalaze unutar iste regije. Ako se, k tome, razvoj zadrži u istim teritorijalnim granicama, doći će do podjele zemlje na nerazvijene i razvijene regije.

U prevladavanju ovakvih nepoželjnih gospodarskih, socijalnih i političkih tenzija važnu ulogu može odigrati država svojom politikom javnih investicija. Isto tako, mjere usmjerene na poticaj osnivanja i poslovanja malih poduzeća mogu izazvati iniciranje razvoja u nerazvijenim regijama. Kombinirane mjere imale bi svakako snažniji impuls budući da postoji međuovisnost utjecaja (razvojnog) okružja i poduzeća.

Ne treba, međutim, zanemariti ni potencijalne negativne efekte koje može imati razvoj sektora malih i srednjih poduzeća. Naime, kontrola onečišćenja manjih pogona je teža i skuplja. Takav potencijalni negativni utjecaj na more i priobalje zahtijeva onda i neutralizirajuće djelovanje vlasti. Tu se navode propisi o uređenju "zona aktivnosti", preventivno smanjenje onečišćenja te sistematska upotreba "čiste" tehnologije.

Ipak, u tom pravcu najbolje može djelovati narasla "ekološka" svijest, novi način odgoja, razmišljanja i ponašanja od škola do poduzeća, te aktivnosti regionalnih i nacionalnih društava i pokreta.

Nov način vrednovanja okoliša - okoliš kao razvojni resurs koji ima svoju cijenu i limite - treba postati svakodnevnica malih i srednjih poduzeća, kao

²O malim i srednjim tvrtkama vidjeti šire u našim radovima: Potrebe za dodatnim sredstvima u malim i srednjim tvrtkama, RRIF, br. 2, 1993. i Financijska strategija manjih tvrtki, RRIF, br. 5, 1993.

³A. O. Hirschman, *the Strategy of Economic Development*, Yale University Press, 1973, str. 193.

u cijelom gospodarstvu i društva. I to ne možda više na način da se zna da će poduzeća koja ekološki razmišljaju imati dobar imidž već da ona koja to ne čine imaju loš imidž.⁴

Kod manjih poduzeća najveća odgovornost leži na vlasnicima koji su vrlo često i menadžeri. U slučaju malih poduzeća presudno je njihovo ponašanje i pristup problemima zaštite okoliša.

Poduzeća srednje veličine trebati će u određenoj mjeri slijediti primjer velikih korporacija. One su, naime, reagirale na najnovije izazove promjenom kako korporacijskog ponašanja, tako i interne organizacijske strukture.

Promjene u organizacijskoj strukturi očituju se u uvođenju (pored ostalih menadžmenta) menadžmenta javne problematike te uvođenjem, na razini odbora direktora, komiteta za javna pitanja (public responsibility committies).⁵

Što se tiče novog korporacijskog ponašanja, veći se naglasak postavlja na ukupni i vrhunski menadžment u pogledu obuke, angažiranja i odgovornosti u pitanjima iz sfere javne politike.

Stoga sama poduzeća trebaju prilikom planiranja, poslovanja i kreiranja organizacijske strukture neizostavno uključiti i aspekt okoliša. Šira zajednica mora to sa svoje strane znati stimulirati, a u slučaju potrebe i nametnuti.

Ovo, pak, znači da bi mala i srednja poduzeća prilikom ocjene investicijskih mogućnosti imala uvažiti i resurs okoliša. Kako se najveći utjecaj na stanje okoliša ostvaruje na nacionalnoj razini, slijedi da bi se mogla utvrditi naknada koja bi se plaćala za svaku (unaprijed definiranu) "jedinicu onečišćenja". Na taj bi način čimbenik okoliša dobio adekvatnu ocjenu u investicijskim projektima čineći profitabilnijim projekte koji su naklonjeni okolišu (environment friendly). Isto tako, u procjeni potencijalnih gotovinskih priljeva povećala bi se rizičnost priljeva na ime prodaje proizvoda za koje se može očekivati nepovoljna kampanja potrošača i šire javnosti.

Država (regionalna vlast) pored edukativnih aktivnosti, utvrđivanja odgovarajuće naknade za unaprijed utvrđene oblike narušavanja okoliša, zabrane provođenja određenih aktivnosti na

određenom (cijelom) obalnom području i planova zaštite okoliša, treba stvoriti i odgovarajući administrativni zaštitni milje za integriranje zaštite okoliša u razvojni proces.

Ovdje mislimo na zakonodavstvo o zaštiti okoliša, osnivanje agencija i institucija za kontrolu onečišćenja i za financiranje zaštite okoliša. Poučan je primjer američke agencije za zaštitu okoliša (Environment Protecting Agency)⁶ koja u suradnji s državnom i federalnom vladom kontrolira onečišćenja kroz regulaciju, prisilu i nadzor. Ovakve agencije osnovane na razini priobalnih zemalja trebale bi izmjenjivati iskustva te raditi na usvajanju zajedničkih normi i standarda zaštite okoliša mediteranskih zemalja.

Pribavljanje financijskih sredstava za zaštitu okoliša i unapređenje okoliša jedan je od najsloženijih problema s kojim se suočavaju sve zemlje mediteranskog bazena.

Ovaj zadatak predstavlja poseban izazov za Hrvatsku zbog činjenice da je istovremeno suočena s potrebom financiranja obnove porušenih privrednih kapaciteta, infrastrukture, i to u vrijeme prestrukturiranja i tranzicije.

Trebalo bi, međutim, ovim zadacima kompleksno pristupiti s ciljem maksimiranja ukupnih rezultata navedenih procesa. Riječ je, naime, o nužnosti da se obnove pristupi tako da se istovremeno napuste kapaciteti koji su bili veliki onečišćivači okoliša, a koji su se, uz to, temeljili na rijetkim resursima i koji su širili strukturnu neravnotežu u privredi. U pravilu, riječ je ujedno i o glomaznim poduzećima koja su nepovoljno djelovala na prodor inovacija i normalno strukturiranje tržišta rada.

Razvoj uz obnovu, privatizaciju i prestrukturiranje uz respektiranje okoliša veliki su zadatak i izazov za hrvatsku Vladu i gospodarstvo. Ne čudi stoga ni potreba efikasnog i adekvatnog usmjeravanja i korištenja javnih financija.

Javne investicije koje bi se usmjerile u priobalna područja imale bi višestruke pozitivne efekte. Ove investicije pored uobičajenih kriterija trebale bi respektirati zaštitu (unapređenje) okoliša i poticati regionalni razvoj (smanjujući time i socijalne tenzije).

One bi trebale pridonijeti i uravnoteženju i kompletiranju privredne strukture i, posljedično, dugoročnoj dezinflaciji hrvatskog gospodarstva.

⁴ Ovo se može postići pravljem liste poduzeća čiji procesi ili proizvodi zagađuju okoliš, kampanjom potrošača za bojkot proizvoda ekološki "gluhih" poduzeća i sl.

⁵ A. Buchholz, Business Environment and Public Policy, Prentice Hall Inst., 1982, str. 444.

⁶ A. Buchholz, op. cit., str. 373.

Uz to, javne investicije, posebno u infrastrukturi i kreiranju zona aktivnosti uz poznate multiplikativne efekte na privrednu aktivnost, potakle bi i promjene u strukturi poduzeća. Stvorili bi se, naime, povoljni uvjeti za osnivanje i poslovanje malih i srednjih poduzeća koja su sama po sebi generatori razvoja, inentivnosti i zapošljavanja.

Kad se jednom prevlada stagnacija i potakne razvoj, u razvojnom okružju mnogo je lakše osigurati sredstva za realizaciju kako regionalnih, tako i nacionalnih planova zaštite okoliša. Tada postaju privlačne (rentabilne) "zeleno" obojene investicije, a stvara se i povoljna klima za privlačenje stranog kapitala.

Istina, u prvoj fazi strani kapital kao izvor sredstava za financiranje investicija naklonjenih okolišu ili usmjerenih za njegovo saniranje moguće je očekivati jedino za financiranje kompleksnih projekata visokog prioriteta (neodgodive intervencije) i to od međunarodnih agencija kao što su Europska investicijska banka i Grupa Svjetske banke. U uvjetima postizanja trajnog i ostvarivog rasta, te povoljne političke klime bilo bi korisno razmotriti osnivanje banke mediteranskih zemalja koja bi imala sličan program djelovanja.

Na nacionalnom nivou, u kreditnom potencijalu Hrvatske banke za obnovu i razvoj trebalo bi osigurati određeni dio za financiranje projekata koji uz obnovu znače i ostvarenje ključnih zadataka zaštite okoliša. Za projekte ovakve namjene bilo bi korisno usmjeriti i određeni dio sredstava osiguran na temelju privatizacije.

Na regionalnoj razini bilo bi korisno osnovati agenciju (agencije) koja bi u svom radu surađivala s vladom i regionalnim (županijskim) tijelima nadležnim za uređenje prostora. Ova bi agencija utjecala na realizaciju regionalnih planova razvoja i zaštite okoliša posebno kreditiranjem malih i srednjih poduzeća, kreditiranjem nabavke opreme koja sprječava (reducira) zagađenje okoliša. Uz to utjecala bi na otvaranje i rad zona aktivnosti, tj. stvaranje razvojnog okružja.

Sredstva za rad agencija bi mogla pribavljati od naknade poduzeća koja onečišćenju okoliš (za dozvoljene jedinice onečišćenja) te priloga uspješnih poduzeća za dodijeljenje etikete ekoloških (zelenih) proizvoda, zaduživanjem pod koncesijskim uvjetima (kod međunarodnih financijskih organizacija, agencija i vlada razvijenih zemalja napose Europske unije) iz boravišnih taksi ili posebnih pristojbi turista za očuvanje cjeline kulturnog, prirodnog i graditeljskog

bogatstva Mediterana kao i nizom drugih, promotivnih aktivnosti.

ZAKLJUČAK

Razvoj uz očuvanje makroekonomske stabilnosti i zaštitu okoliša cilj je čije važnosti je svjestan sve veći broj zemalja. Njegov značaj posebno se ističe na područjima visoke međuzavisnosti kao u slučaju mediteranskih zemalja.

Na žalost, većina ovih zemalja spada u broj zemalja koje se susreću s potrebom ubrzanja razvoja ili prevladavanja gępa nerazvijene i razvijene regije. Čak i dvije najrazvijenije zemlje, Francuska i Italija, zaokupljaju pažnju i financijska sredstva Europske unije radi ubrzanja razvoja njihovih nerazvijenih južnih područja.

Kako se ubuduće može očekivati povećana zaokupljenost Unije ubrzanjem razvoja najmanje razvijenih vlastitih regija i zemalja i problemima unifikacije, nije realno računati na obilatiju financijsku podršku Unije mediteranskim zemljama ne-članicama.

Ovo onda znači potrebu jače međusobne integracije priobalnih zemalja na rješavanju zajedničkih problema, te oslanjanje uglavnom na vlastite snage. Iz toga onda slijedi i nužnost da se temeljna borba za zaštitu okoliša vodi na nacionalnoj i regionalnoj razini s tim da se na široj regionalnoj razini (Mediteran, EU) ostvaruju viši oblici suradnje (industrijska kooperacija, istraživanje, know-how).

Respektirajući vlastite uvjete i posebnosti svaka zemlja treba uspostaviti mehanizme poticanja, nadzora i kontrole u gospodarenju, prostornoj i gospodarskoj aktivnosti s tim u vezi. Posebnu pozornost treba posvetiti promicanju razvoja infrastrukturne mreže koja će omogućiti osnivanje razvojnih centara, sprječavanje inverzibilnih degradacija prirodnih resusa, razvoj ravnotežne mreže gradova (uz usklađene odnose na relaciji selo i grad) te kao kompletiranje privrednog sektora kako u odnosu na djelatnost tako i u odnosu na veličinu privrednih subjekata. Pri ovom posljednjem zadatku od nezamjenjive je važnosti sektor malih i srednjih poduzeća. Kao promotorima zapošljavanja, inovativnosti, dinamizma i razvoja privrede posebnu pozornost i poticaj trebalo bi im pružiti svako nacionalno gospodarstvo. Možda su ona ključ za pokretanje razvojnoga kotača i hrvatskoga gospodarstva.

LITERATURA

A. O. Hirschman, *The Strategy of Economic Development*, Yale University Press, 1973.

World Economic Outlook, IMF, May 1992.

V. Samardija, *Novije inicijative u mediteranskoj politici EEZ-a i očekivane posljedice po zemlje u razvoju u regiji*, Razvoj V/1-2, 1988.

... *Mediteranski akcioni plan, Plavi plan - opći pregled i prijedlozi za akciju*, Centar za regionalne aktivnosti Plavog plana za Mediteran, Sophia Antipolis - Francuska

C. Aristidou, *Sredozemlje danas - ekonomska suradnja i aktualni problemi*, Privredni pregled, Beograd, 1973.

A. Buchholz, *Business Environment and Public Policy*, Prentice Hall Inst., 1982.

Lj. Vidučić, *Potrebe za dodatnim sredstvima u malim i srednjim tvrtkama*, Računovodstvo, revizija i financiranje, br. 2, 1993.

Lj. Vidučić, *Financijska strategija manjih tvrtki*, Računovodstvo, revizija i financije, br. 5, 1993.

Ljiljana Vidučić, Ph. D.

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM SIZE COMPANIES IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF CROATIA

Summary

Neither the development progress nor even the permanent viable growth can be imagined today (without high price payment) if the environment is neglected. The care to preserve the environment should be taken somehow by the state, economic factors and wider community.

Since the development brings with itself the problem of uneven development, the state has to stimulate the development gap decrease through the regional activities. These activities aimed at the conditions made for the establishing and business operations of the small and medium size companies would have the multipositive effects. The employment increase and keeping the trained young personnel would decrease the social tensions on the relation North - South stimulating thus the balance of the city nets and improving the earning capacity, dynamism and structure of economy. The companies should, as for them, integrate the resource factor into their organization as well as the behaviour from the bottom to top organizational structure ehereat the wider community would have the control and directing function towards the desired behaviour.